

Перекладено за виданням:
Sabahattin Ali. Kürk Mantolu Madonna
Yapı Kredi Yayınları, 1998

Алі Сабахаттін

А 50 Мадонна в хутряному манто [Текст] / Сабахаттін Алі; пер. з тур. Олександра Кучми; післямова Олександра Кучми та Ельвіри Загурської. — Львів : Урбіно, 2026. — 216 с.

ISBN 978-617-8618-06-3

Один з найвагоміших творів турецької літератури ХХ століття, роман «Мадонна в хутряному манто» Сабахаттіна Алі (1907–1948) виданий у 1943 році. Щемка історія взаємного й трагічного кохання турецького юнака Раїфа та німецької художниці Марії, які познайомилися в Берліні у 20-ті роки, спершу вважалася просто «ще одним любовним романом». І лише переклади іншими мовами, передусім англійською, по праву поставили її поміж перлин світової літератури ХХ століття.

УДК 821.512.161-31(19)

© Видавництво «Урбіно»,
українське видання, 2026
© Олександр Кучма, переклад, 2026
© Анастасія Старко, дизайн
обкладинки, 2026

ISBN 978-617-8618-06-3 (укр.)

ISBN 978-975-3638-02-7 (тур.)

Всі права застережено

Мабуть, лише одна людина з-поміж тих, кого я досі стрічав, справила на мене найбільше враження. Минули місяці, а я й дотепер не позбувся цього відчуття. Варто залишитися наодинці, як переді мною постає щире обличчя Раїфа-ефенді, його погляд, дещо відсторонений від світу, обличчя, готове прояснити усмішкою, щойно очі стрінуться із чиїмись. Тим часом у Раїфі-ефенді не було нічого надзвичайного. Навіть навпаки — звичайнісінький собі чоловік, нічим не показний — один з тих, кого ми щодня сотнями бачимо навколо себе й не звертаємо уваги. Було очевидно, що в його житті — ні з відомого, ні з потаємного для нас боку — немає нічого, що могло б викликати інтерес. Дивишся, буває, на таких людей, і думаєш: «Цікаво, а для чого вони живуть? Що вони такого бачать у цьому житті? Яка логіка, яка мета примушує їх ходити по землі, дихати?» Але, розмірковуючи так, ми просто бачимо цих людей іззовні; ми навіть не задумуємося над тим, що кожен з них має голову, а в ній — мозок, приречений працювати, хочуть вони того чи ні; відповідно, кожен з них має свій власний внутрішній світ. Цей світ ніяк не виявляється зовні, а ми, не бачачи його проявів, робимо висновок, що вони не живуть духовним життям; якби ж натомість ми виявили звичайну людську цікавість і спробували зазирнути в нього

глибше, то, ймовірно, побачили б там те, чого зовсім не очікували, натрапили б на несподівані скарби. Проте люди переважно чомусь схильні шукати те, що сподіваються відшукати. Далекі, простіше знайти сміливця, який погодився б спуститися на дно колодязя, де достеменно живе дракон, аніж того, що погодився б спуститися до колодязя, на дні якого невідомо що. Ось і я познайомився ближче з Раїфом-ефенді винятково волею випадку.

Після того, як мене звільнили з банку, де я працював дрібним клерком, — я й досі гадки не маю, за що: сказали, що у зв'язку з економією коштів, однак через тиждень на моє місце взяли нового співробітника — я довго шукав роботу в Анкарі. Мої невеличкі заощадження дали мені можливість сяк-так перебитися влітку, але наближення зими означало, що скоро доведеться покласти край ночівлям на тапчанах у комірчинах приятелів. У мене не зосталося грошей навіть на те, щоб купити талонів на харчування в їдальні, яких залишилось лише на тиждень. Я раз по раз ходив на співбесіди, добре розуміючи, що нічого з того не вийде, а коли й справді не виходило — чомусь усе одно засмучувався; потайки від друзів намагався влаштуватися продавцем у яку-небудь крамницю, а отримавши відмову, у розпачі блукав бозна-де до півночі. Інколи хтось із моїх знайомих запрошував мене випити, але й під час пиятики я не міг позбутися думок про безнадійність свого становища. Дивно, та чим тяжчою була скрута й чим важче ставало дожити до завтрашнього дня, тим більше я соромився й нітивсь. Стрічаючись на вулиці з деякими знайомими, до яких звертався по допомогу в пошуках роботи, і які ніколи не були зі мною

нелюб'язні, я опускав очі долу й хутко проминав їх; змінилася мої взаємини навіть із тими товаришами, кого я раніше міг вільно попросити нагодувати мене або в кого не соромився позичати гроші. Коли вони питали: «Як справи?», я ніяково посміхався й відповідав: «Дякую, нічого... Перебиваюся тимчасовими підробітками!» — і негайно давав ходу. Чим більшою була моя потреба в людях, тим сильніше мені кортіло втекти від них.

Одного дня, уже під вечір, я неквапно йшов безлюдною дорогою між станцією та Виставковим домом^{*}; мені хотілося на повні груди дихати неймовірною анкарською осінню, щоб наповнити душу оптимізмом. Сонце, відбиваючись у шибках Народного дому^{**}, вкрило геть усю будівлю з білого мармуру криваво-червоними патьоками; над акаціями та молоденькими соснами піднімався серпанок, і годі було розібрати, що це таке — туман чи курява; з якогось будівництва повертались робітники — убрані в дрантя, мовчазні й сутулуваті; асфальт де-не-де був помережаний слідами автомобільних шин... Усе це, здавалось, насолоджувалось власним існуванням. Усе довкола приймало все, як воно є. Тож і мені нічого іншого не лишалося. Цієї миті повз мене промчав автомобіль.

* Виставковий дім — будівля в Анкарі, зведена в 1933–1934 роках за проектом архітектора Шевкі Балмумджу. 1948 року Виставковий дім було перетворено на Оперний зал (*тут і далі прим. перекладача*).

** Народний дім — будівля в Анкарі, зведена в 1927–1930 роках за проектом архітектора Аріфа Хікмет-бея. З 1980 року в будівлі функціонує Анкарський державний музей живопису та скульптури.

Я повернув голову й глянув — обличчя за склом здалося мені знайомим. Аж ось авто, проїхавши з десятків метрів, зупинилось; дверцята відчинилися. Показалася голова мого однокласника Хамді — він кликав мене.

Я підійшов.

— Куди прямуєш? — спитав він.

— Та нікуди, гуляю!

— То сідай, поїдемо до нас!

Не чекаючи відповіді, він посунувся, щоб я міг сісти поруч. По дорозі розповів, звідки повертається — об'їжджав окремі фабрики своєї компанії:

— Я дав додому телеграму, що приїжджаю, там уже, напевно, все готово. Інакше б не наважився тебе запросити! — сказав він.

Я усміхнувся.

Раніше ми з Хамді частенько зустрічалися, але відтоді, як я пішов з банку, більше його не бачив. Я знав, що він працює заступником директора в компанії, яка веде комісійну торгівлю машинами, обладнанням і таким іншим, займаючись водночас деревиною, і заробляє досить непогані гроші. Можна сказати, саме тому я й не звертався до нього, коли сидів без роботи. Мені було ніяково, що він ще, бува, подумає, ніби я прийшов прохати не місце знайти, а допомогти грошима.

— Ти так само в банку? — спитав він.

— Ні, пішов, — відказав я.

Він здивувався.

— І куди влаштувався?

Я знехотя відповів:

— Нікуди!

Хамді зміряв мене поглядом, подивився на моє вбрання; очевидно, не пожалкував, що запросив мене до себе додому, бо з дружньою усмішкою лягнув мене по плечі й сказав:

— Не переймайся, сьогодні ввечері обговоримо й щось придумаємо.

Він здавався задоволеним життям і впевненим у собі. Отже, вже дожився до того, що міг собі дозволити допомагати знайомим. Мені стало заздрісно.

Мій приятель мешкав у маленькому, але затишному будиночку. У нього була дружина — трохи негарна з лица, але приємна. Вони, не соромлячись, розцілувалися просто при мені. Хамді лишив мене самого й пішов умитися.

Він не відрекомендував мене дружині, тож я, не знаючи, як учинити, нерухомо застиг посеред вітальні. Дружина Хамді стояла біля дверей і нишком розглядала мене. Якийсь час вона роздумувала. Мабуть, хотіла запросити мене сісти, але потім передумала й тихенько вийшла.

Хамді не відрізнявся недбалістю; він навіть надміру уважно ставився до таких дрібниць і своїм життєвим успіхом частково цьому завдячував, тож я став розмірковувати, як же це він так покинув мене напризволяще. Можливо, однією зі звичок людей, які досягли більш-менш високого становища, була ця неуважність, до певної міри умисна, з якою вони ставилися до своїх давніх приятелів, які не досягли того, що вони. А ще вони раптом стають настільки простими й добродушними, що починають по-панібратському казати «ти» друзям, до яких досі звертались на «ви», перебивають співбесідника на півслові, питають про казна-які дурниці, і роблять це цілком невимушено, часто навіть із лагідною

та співчутливою посмішкою. Останніми днями я так часто стикався з усім цим, що мені й на думку б не спало розсердитись чи образитись на Хамді. Я думав просто взяти й піти, нікого не попередивши, щоб покласти край цьому прикрому становищу, аж тут літня селянка з покритою головою, у білому фартуху й латаних чорних шкарпетках, беззвучно принесла каву. Я сів в одне з темно-синіх крісел, оздоблених гаптованими срібною ниткою квітами, і роззирнувся довкола. На стінах висіли сімейні знімки та фотографії артистів, скраєчку, на книжковій полиці, яка, очевидно, належала господині, видніли кілька романів по двадцять п'ять курушів і модні журнали. Кілька альбомів, складених під ослінчиком для куріння, схоже, добряче пошарпали гості. Знічев'я я взяв до рук один з них, та ще не встиг розгорнути, як у дверях з'явився Хамді. Однією рукою він зачісував мокре волосся, а іншою застібав гудзики білої сорочки європейського крою із широким коміром.

— Ну ж бо, розповідай, як у тебе справи? — запитав він.

— Та ніяк. Я ж казав.

Здавалось, він був задоволений, що зустрів мене. Можливо, радів, що зумів показати, чого досяг, або ж, думаючи про моє становище, тішився, що сам не в такому. Чомусь, коли ми бачимо, що з людьми, з якими ми певний час разом простували життям, трапляється якась нещастя, якась халепа, то відчуваємо полегшення, ніби нам самим це лихо вже не загрожує, і хочеться пожаліти цих бідолах, поспівчувати їм, адже вони ніби притягли до себе нещастя, яке могло статися й з нами. Ось і Хамді, здавалось, звертався до мене, відчуваючи щось подібне:

— А ти часом не пишеш?

— Буває... Вірші, оповідання.

— І як, щось із того виходить?

Я знову посміхнувся. «Слухай, облиш ти це!» — сказав він і став розводитися про успішність практичного життя, про те, що від нісенітниць на кшталт літератури після шкільної лави сама лише шкода. Він говорив так, ніби напучував малу дитину — навіть не припускаючи, що йому можуть щось відповісти, заперечити, і нітрохи не соромився демонструвати своєю манерою триматися, що саме життєвий успіх зробив його таким зухвалим. Я сторопіло дивився на нього з геть ідіотською — я це ясно відчував — усмішкою, і це ще більше розохочувало його.

— Завтра зранку зайді до мене, — сказав Хамді, — подивимось, щось придумаємо. Я знаю, ти хлопець метикуватий; старанності тобі трохи бракувало, але це байдуже. Життя й потреба чимало навчать... Тож не забудь... Прийдеш зрання, знайдеш мене.

Кажучи це, він, здавалося, геть забув, що в школі сам був відомим ледацюгою. Або ж гороїжився, упевнений, що я тут не буду його в це тицяти носом.

Він уже збирався підвестися. Я схопився, простягнув руку:

— З твого дозволу...

— Та чого ти, ще ж рано... Утім, як знаєш.

Я вже й не пам'ятав, що мене покликали на вечерю. Телпер згадав, але Хамді, здавалось, зовсім про це забув. Я пішов до дверей. Беручи капелюха, промовив:

— Господині — моя шана!

— Перекажу, перекажу, а ти завтра заходь! І не журись! — сказав Хамді й поплескав мене по спині.